

Kitap Kritiği

Göçmen ve Mülteci Kadınlar

Müzeyyen Yılmaz¹

Türkiye’de Araştırma, Politika ve Uygulamada Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı (2022)

Yayına Hazırlayanlar: Emel Coşkun, Selmin Kaşka, Lucy Williams

Bağlam Yayıncılık, 2022, Sayfa Sayısı: 256, ISBN: 9786059911856

Bağlam Yayınlarından 2022 yılında yayımlanan *Göçmen ve Mülteci Kadınlar: Türkiye’de Araştırma, Politika ve Uygulamada Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı* başlıklı kitap, 2020 yılında İngilizce basılan kitabın güncellenmiş Türkçe çevirisidir.² Bu çalışma, politik bir özne olarak göçmen kadınların deneyimlerini farklı boyutlarıyla ve toplumsal cinsiyet perspektifinden inceleyen dokuz makaleden oluşuyor. Türkiye’deki farklı göçmen kadın gruplarını merkezine alan kitap, göçmenlik ve toplumsal cinsiyetin kesişiminde farklı zamanlarda farklı ülkelerden göç eden kadınların deneyimlerini farklı boyutlarıyla aktarması ve mevcut politikalar ışığında tartışması açısından önemli bir kaynak olarak değerlendirilebilir.

Kitap odaklandığı temalar açısından üç ana kısımdan oluşuyor. 1. Kısım, konu ile ilgili yapılan araştırmaların tarihsel, tematik değerlendirmesi; 2. Kısım, sosyal politikalar, karar yapıcılar, göçmen kadınların kırılma noktalarını şekillendiren yapısal, kurumsal faktörler; 3. Kısım, ampirik araştırma bulgularına dayanan deneyimler ve stratejiler içeriyor.

“Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Göç: Ana Temalar” başlıklı ilk kısımda Türkiye’deki kadın göçüne dair işgücüne katılım ve güvencesizlik gibi boyutlar tartışılırken, mevcut çalışmalar toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendiriliyor. Bu kısım Afgan bir göçmen kadın, Afgan Mülteciler Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği üyesi olan bir insan hakları aktivisti olan Zakira Hekmat’ın tanıklığıyla başlıyor. Mülteci kadınların karşılaştıkları zorlukları; cinsel şiddet, taciz, cinsel sömürü, fuhuş amaçlı kadın ticareti, göçmen kadınların destek mekanizmalarına erişememe, iş bulamama, ücretlerini alamama, iş piyasasında “vasıfsız” işçi olarak görülme, birey olarak muhatap alınmamaları ve bu nedenle şiddet görseller bile dil bariyeri ve destek mekanizmalarına erişememekten dolayı birlikte yaşadıkları erkeğe bağımlı kalmaları gibi sorunları aktarıyor. Derlemenin ilk makalesi, Selmin Kaşka’nın “‘Kadın’ ve ‘Toplumsal Cinsiyet’in Keşif Süreci: Türkiye’den Göç Araştırmalarının

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, Göç Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Bölümü, muzeyyilmaz@gmail.com, ORCID NO: 0009-0001-3738-7187

² Williams, L., Kaska, S. and Coskun, E. (Ed). (2020). Women, Migration and Asylum in Turkey: Developing Gender Sensitivity in Migration, Research and Practice. London: Palgrave Macmillan

Yörüngeleri” adlı çalışmasıdır. Türkiye’de toplumsal cinsiyet ve göç araştırmaları tarihine odaklanan yazar, toplumsal cinsiyet bakış açısıyla göç çalışmalarının araştırmacılar için olanakları ve zorluklarını ele almaktadır. Yazar, çalışmasında göç çalışmalarındaki mevcut olan güç ilişkilerinin göç olgusunu tüm yönleriyle anlamının önünde engeller yarattığını, toplumsal cinsiyet bakış açısıyla yapılacak çalışmaların göç olgusunda mevcut olan güç ilişkilerini özne ve yapısal dinamiklerle ilişkilendirerek daha iyi kavramayı mümkün kılacağını uluslararası literatür ışığında tartışıyor.

Kitabın ikinci makalesi, Nazlı Şenses’in “Toplumsal Cinsiyet, Kadınlar ve Prekarya: Türkiye’den Örnekler” başlıklı çalışmasıdır. Yazar, göçmenliğin güvencesizlik boyutunu toplumsal cinsiyet açısından ele alıp, cinsiyet eşitsizliği ve sınıfsal farklılıkların kadınları savunmasız ve eşitsizliklere karşı durabilme kapasitelerini nasıl sınırlandırdığına odaklanır. İlk kısmın üçüncü makalesinde Gülay Toksöz, göçmen kadınların işgücüne katılım biçimlerini ulusal politikalar ışığında inceliyor. “Göç ve Refah Rejimlerinin Toplumsal Cinsiyet Üzerindeki Etkileri: Türkiye’de Göçmen Kadın İşçiler” başlıklı bu makale, neoliberalizmin ve refah rejiminin göçmen kadınların çalışma ve yaşam koşulları üzerindeki etkilerini tartışıyor. Yazar, Batı Avrupa ülkelerinde, özellikle Almanya’nın 1960 ve 1970’lerde uyguladığı misafir işçi sistemi ile Türkiye’deki çalışma iznine erişebilen göçmen kadınların durumu arasında paralellik kuruyor. Birinci kısmın son bölümü ise göçmen kadınların işgücüne katılımına odaklanıyor. Saniye Dedeoğlu ile Çisel Ekiz Gökmen, “Türkiye’ye Gelenler, Türkiye’den Gidenler: İşgücü Piyasasından Kesitlerle Göçmen Kadın Emeği ve Toplumsal Cinsiyet” başlıklı makalelerinde, Türkiye’de turizm, tekstil ve tarım sektöründe çalışan göçmen kadınların işgücü piyasasına katılımını analiz ediyorlar. Bu çalışmaların bize sunduğu veriler, kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı yaşadıkları eşitsizlikleri belgelerken aynı zamanda farklı yasal statülerine ve çalıştıkları sektöre bağlı olarak etkilene oranının değiştiğini göstermektedir. Bu çalışma, farklı sosyo-kültürel özelliklere ve hukuki statülere sahip kadınların çok katmanlı kesişimsel kırılma deneyimlerinin değiştiği bulgulanmaktadır.

Kitabın “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Göç Politikaları” başlıklı ikinci kısmında ise Türkiye’nin göç politikalarının farklı göçmen ve sığınmacı kadın gruplarına etkileri ele alınıyor. Bu kısım bir göçmen hakları aktivisti olan Meltem Öztürk’ün tanıklığıyla başlıyor. Öztürk, İranlı ve Afgan sığınmacı kadın ve LGBTİ+ bireylerin Türkiye’deki hukuki statülerine ve toplumsal cinsiyete dayalı olarak yaşadıkları sorunlara işaret ederken bunlara karşı kadınlarla ortak bir mücadele zemininin nasıl kurulacağını sorguluyor. Bu kısmın bir diğer tanıklığı iki Kırgız göçmen kadın, Elvira Budaichieva ile Eliza Shaeva tarafından kaleme alınıyor. Yazarlar, Kırgızistanlı göçmen kadınların daha çok ev içi bakım sektöründe çalıştıklarını, güvencesiz ve kayıt dışı çalışmaktan kaynaklanan sorunları dile getirirken kendi aralarında kurulan dayanışma ağlarının önemine vurgu yapıyorlar. Bu tanıklıkların ardından Emel Coşkun ve Beril Eski, “Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’nin Sığınma Sistemi” başlıklı çalışmalarında Türkiye’nin sığınma

rejiminin kadınları nasıl etkilediğini ve maruz kaldıkları toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti göçmen kadınların tanıklığıyla belgeliyorlar. Reyhan Atasü Topçuoğlu ise “Refah Devleti ile Göçmen ve Mültecilerin İlişkileneşinde Sosyal Çalışmacılar, Toplumsal Cinsiyet ve Empati” başlıklı makalesinde göçün başka bir boyutuna, sosyal hizmet uzmanlarının deneyimlerine odaklanıyor. Yazar, sosyal hizmet uzmanları ile yaptığı görüşmelere dayanarak Suriyeli mültecilerin refah devleti ile ilişkileneşmelerini toplumsal cinsiyet perspektifinden inceliyor. Bu kısmın son çalışmasında Emel Coşkun, “Türkiye’nin Kadın Ticaretini Önleme Çabalarında Kurumsal Kör Noktalar” başlıklı yazısında Türkiye’nin kadın ticaretine karşı yürüttüğü politika ve uygulamaları irdelerken devletin yürüttüğü kadın ticaretini önleme çabalarındaki eksikleri, Türkiye’deki insan ticareti tanımının toplumsal cinsiyet perspektifinden yoksun oluşu, fuhuş ve göç rejimlerini toplumsal cinsiyetin göz önüne alınmadan uygulanışı gibi ‘kör noktalar’ı gözler önüne seriyor.

Kitabın üçüncü kısmı “Suriye Göçünde Toplumsal Cinsiyet Roller ve Stratejiler” başlığı ile Suriyeli mülteci kadınlara odaklanıyor. Türkiye’de çalışan Mısırlı bir tercüman olan Rasha Najy’nin tanıklığıyla başlayan bu bölüm, Suriyeli göçmen kadınların yaşadıkları sorunları kendi deneyimleri ışığında tartışıyor. Çağla Ünlütürk Ulutaş ve Sezgi Akbaş, “Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye İşgücü Piyasasında Suriyeli Kadın Emeğinin Vasıfsızlaşması” başlıklı çalışmalarında, vasıflı Suriyeli kadın göçmenlerin işgücüne katılımını kadınların deneyimlerine odaklanarak tartışıyor. Araştırmada yüksek öğretim görmüş Suriyeli kadınların ülkelerinde aldıkları diplomanın geçersiz sayılması veya geçerliliğinin onaylanma sürecinin uzun olması gibi nedenlerden dolayı bakıcılık, ev işleri, temizlikçilik, tezgahçılık gibi işlerde çalışmak zorunda kaldıklarına dikkat çekiliyor. Sonraki bölümde ise Melda Yaman, “Çocuk Evlendirmeleri: Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Aileler İçin Hayatta Kalma Stratejisi mi?” başlıklı makalesinde Suriyeli mülteci kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesine odaklanıyor. Yazar, Suriyeli mülteci kadınlarla yaptığı görüşmelere dayanan bu çalışmasında mülteci kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmelerini, Suriye’deki din ve yasal rejimle desteklenen tarihi arka plan ve Türkiye’de verdikleri yaşam mücadelesi açısından tartışıyor.

Coşkun, Kaşka ve Williams tarafından editörlüğü yapılan kitap, orijinal araştırmalarla birlikte toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye’deki göç tartışmalarına katkıda bulunması ve göçmen kadınların öznel deneyimlerine ve tanıklıklarına yer vermesi bakımından önemli ve özgün bir çalışmadır. Kitabın her kısmının ilk bölümünde mülteci, göçmen kadın hakları aktivistlerine yer verilmesi, ikili araştırma yapılarını aşan bir yapıda olması açısından bu katkıyı daha belirgin hale getirmektedir. Bu haliyle kadınların tanıklıkları, “araştıran” ve “araştırılan” konumunun yarattığı hiyerarşi ve “dışarıdan” olma halini ortadan kaldırarak politik birer özne olarak göçmen kadınların deneyimlerine odaklanarak kadınları pasif özneler olarak konumlandıran araştırmalara yerinde bir müdahale ile kadınları iradi aktörler olarak görmeye dair bir yöntem sunuyor. Nitekim son yıllarda göçmen kadınlara dair yapılan

araştırmalar artmakla birlikte toplumsal cinsiyet merceğinden yapılan çalışmaların hâla sınırlı sayıda olduğu gözlenebiliyor. Göçe dair yapılan pek çok akademik araştırma sadece toplumsal cinsiyet körü değil aynı zamanda göçmen kadınların birer sayısal veri olduğu çalışmalardan öteye gidememektedir. Oysa toplumsal cinsiyet temelli eşişsizliklerin kadınların yaşantısında ne kadar belirleyici olduğu kendi deneyimlerinden anlaşılmaktadır. Yaşadığımız ataerkil toplumda göçmen kadınlar toplumsal cinsiyet, ırksal farklılık, güvencesizlik gibi kategorilerin keşişimiyle daha da kırılgan hale gelmektedirler. Geldikleri lkeler, göç sebepleri, Türkiye'deki hukuki statüleri farklı olsa da bulabildikleri işler, uğradıkları cinsel taciz, iş yerinde sömürü gibi göçmen kadınların, kadınlık ve göçmenlik kimliklerinin ortaklaştığı, keşiştiği noktalar olduğunu görüyoruz. Bugün Türkiye'nin Asya ve Afrika lkeleri dahil dünyanın pek çok ülkesinden göç aldığı göz önünde bulundurulursa, çok çeşitli göçmenlik halleri olduğu yadsınamaz bir gerçek. Kitaptaki alışmalar, tüm bu göçmen gruplarını kapsamasa da göçmen kadınların farklı alanlardaki göçmenlik deneyimlerine odaklanan araştırmalar bulmak mümkün. Dünyada yaşanan savaşlar ve ekonomik krizler etkisiyle her geçen gün artan kadın göçü, cinsiyet eşişsizlikleri nedeniyle kadınların daha fazla zorluk çekmesine neden olmaktadır. *Göçmen ve Mülteci Kadınlar: Türkiye'de Araştırma, Politika ve Uygulamada Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı* kitabı gibi çalışmalar özellikle göçmenlere yönelik politika yapımında göçmen kadınların zaten yeterince zor olan yaşantılarının daha da zorlaştırılmaması ve ihtiyaçlarının anlaşılması için politika yapıcılara da rehber olma özelliği taşıyor. Özellikle göçmen kadınları birer nicel veri değil, onları özne olarak gören araştırmaların daha fazla dikkate alınması ve teşvik edilmesi anlamında bu kitap iyi bir rehber olarak da değerlendirilebilir.